

סימן פ'

השבת רווח שהתקבל מריבית שהורווחה על ידי אחר

ט' אלול תשע"ב

לכבוד מר... השלום והברכה.

בעניין שאלתך, שאביך פתח לך חשבון בארצות הברית, והוא מפקיד שם כספים מפעם לפעם, ואינך משתמש בכספים שבחשבון אלא כשהינך מבקר שם, ועתה גילית שאביך מפקיד שם כספים שבאו מהלוואה בריבית. ושאלת אם צריך להימנע מקבלת הכספים, וכן אם יש להחזיר הכסף שכבר נלקח ואם אפשר ליהנות ממה שכבר בחשבון? ואמרת שכבוד אביך ייפגע מאוד אם תסרב לקבל ממנו הכסף או תנסה להחזיר את הכסף לבעליו.

הנה, דין זה לכאורה תלוי במחלוקת הרשב"א וספר התרומות, שבספר התרומות (שער מ"ו, חלק ד', אות ו') כתב שאפוטרופוס שהלווה מעות של יתומים בריבית קצוצה וגבה את הריבית ונתנו להם, יש ליתומים להחזיר הכסף לבעליו. וכתב שם שאין זה דומה למה שאמרו במסכת בבא מציעא (ס"ב). שאביהם של יתומים שהלווה בריבית ועשה תשובה ולא הספיק להחזיר הריבית עד שמת שאין היתומים חייבים להחזיר הריבית – אלא אם כן היה דבר

המסוים – מפני כבוד אביהם. נידון זה אינו דומה כלל, ששם הרי אלו מעותיו של אביהם ולא שלהם, ועל כן לא עליהם מוטל הדבר, "אבל יתומים דממונייהו עבד אפוטרופוס איסורא ולצורכייהו קא עסיק עלייהו דידהו רמי לאהדורי ומינייהו אית ללווה למתבעיה". אם כן כל שהשתמשו בממונו והתעסקו לצורכו אסור לו ליהנות באותה ריבית.

והביא ספר התרומות ראייה לכך ממה שאמרו שם בגמרא (ע'). שמעות של יתומים מותר להלוותן בריבית, ומקשה הגמרא "משום דיתמי נינהו ספינא להו איסורא? יתמי דאכלי דלאו דידהו ליזלו בתר שבקייהו". ומוכח שאף שלא הם הלוו בריבית, מכל מקום אסור להם ליהנות מהמעות ויש בכך איסור, ואף קיללו היתומים שאוכלים מממון שאינו שלהם. על כן הסיק ספר התרומות לאסור הדבר, ולכאורה כן הוא גם בענייננו, כיוון שהכסף מונח בחשבוננו של הבן, והאב עושה בו הלוואה בריבית על דעת להנות את הבן מהרווח, על כן אין לבן ליהנות מזה.

אמנם, הרשב"א בתשובה (ב', קי"ח) חולק בדבר, וכתב שאין היתומים

ההלוואה שייך ליתומים ואף ההלוואה חוזרת אליהם עם הריבית, אלא שיד האפוטרופוס הייתה במעל, או במקרה שהאב הלווה בריבית בכספו שלו ושמא יש ליורשים להחזיר הכסף במקרים מסוימים. אולם, בנידוננו הכסף שייך לאב אלא שהוא מפקידו לאחר מכן ביד הבן, וכיון שכן אין ביד הבן איסור ריבית כלל, ואין כלפיו שום חובת החזרה.

אולם, אם הכסף שבו עשו את ההלוואה שייך אף הוא לאותו חשבון שקיים על שם הבן אזי יש לחשוש לאיסור ריבית בכסף החוזר לתוך החשבון. במקרה זה נראה לי שמשום כיבוד אב ואם וכדי למנוע מחלוקת אפשר לסמוך על דעת המקילים, הרשב"א והשולחן ערוך, שאינו צריך להחזיר הכסף שבחשבון. אמנם לכתחילה אין ליטול חלק בזה ויש לו לומר לאביו שלא לעשות כן מכאן והלאה ומאוד החמירו באיסור ריבית שכל המעורבים – המלווה והלווה והערב וכו' – כולם עוברים באיסור עשה או באיסור לא תעשה, ועל כן יש להתרחק מאיסור זה בכל עניין.

אם כן, לדינא, אם הכסף שבו עושים את ההלוואה לא שייך לבן – אין הבן

צריכים להחזיר הריבית כיון שלא ידם הייתה במעל, וגם האפוטרופוס אינו אלא סרסורא דחטאה ואינו בתורת הישבון כיון שלא קיבל לידו רווח מההלוואה. ובתשובה אחרת (ד', קמ"ז) כתב הרשב"א שאין ראייה ממה שהביא ספר התרומות, אלא היא ראייה הפוכה, שכיון שאמרו שיש לקלל הנהנה מכספי ריבית מוכח הדבר שאין כאן חובת השבה, והקללה היא רק שלא לעשות כן לכתחילה אך על היתומים שלא עשו דבר אין איסור ואין קללה בדיעבד. וכתב שהוא כן משני טעמים: מטעם שהם קטנים ואינם אחראיים למעשיהם ולנעשה בכספם, וכן מטעם שאף אם היו גדולים הלא "הם עצמם לא הלוו הריבית אלא האפוטרופא הלווה והאכילם".

להלכה, נפסק בשולחן ערוך (יו"ד, ק"ס, כ') להקל כדעת הרשב"א, אמנם הש"ך (ס"ק ל"ב) הביא אף את דעת ספר התרומות, והחכמת אדם (כלל ק"ל, סעיף י"א) הביא שתי הדעות ולא הכריע ביניהן.

אמנם, נראה, שאף אם נפסוק כדעת ספר התרומות בנידון זה אין לחשוש לאיסור כלל, שכל מה שדנו הרשב"א וספר התרומות הוא דווקא שכסף

צריך לחשוש להכנסת הכסף לחשבוננו, אך אם הכסף שבו עושים ההלוואה אף נלקח מחשבוננו יש למחות ביד האב מכאן ולהבא אך אין צורך להחזיר הכסף לבעליו. כן נראה לעניות דעתי.

יונתן רוזנצוויג,

החופ"ק נצח מנשה, בית שמש.

סיכום הלכה למעשה: מותר לקבל כסף שהרווח על ידי אדם אחר באמצעות נטילת ריבית, ואם הכסף המקורי שאיתו נעשה העסק שייך אף למקבל הרווח והעסקה נעשתה שלא בהסכמתו – עדיין יכול לקבל את הרווח, אך טוב להחמיר במקום שאפשר, ומכל מקום חובה למחות ביד העוסקים בכספו שלא ישתמשו בו באופן זה.